

Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень
УДК 340.14

Богачова Людмила Леонідівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії і філософії права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Богачева Людмила Леонидовна

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры теории и философии права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Bogachova Lyudmyla

*PhD in Law, Associate Professor of the
Department of Theory and Philosophy of Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Сліпачик Андріана Іванівна

*студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Слипачик Андриана Ивановна

*студент
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Slipachyk Andriana

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Никонюк Артем Петрович

*студент
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ныконюк Артем Петрович

*студент
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Nykoniuk Artem

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В
СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ**

**ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В
СУДЕБНОЙ ПРАКТИКЕ**

APPLICATION OF THE RULE OF LAW IN JUDICIAL PRACTICE

Анотація. У статті визначено поняття принципу верховенства права у вузькому і широкому значенні. У вузькому значенні принцип верховенства права розуміється як верховенство права над законом, а у широкому – як верховенство права над державою, державним свавіллям.

Систематизовано різні підходи до розкриття змісту принципу верховенства права у національній та європейській правовій доктрині. Підкреслено відсутність єдиного загальновизнаного поняття принципу «rule of law».

Проаналізовано рішення Європейського Суду з прав людини, акцентовано увагу на інтерпретації в них принципу верховенства права. Реалізація принципу верховенства права, передусім, передбачає панування невід'ємних, невідчужуваних прав і свобод людини над політичною владою держави, а також вимагає якісних законів та дотримання принципу юридичної визначеності.

Розглянуто тлумачення принципу верховенства права у рішеннях Конституційного Суду України. КСУ підкреслює, що верховенство права – це перш за все «панування права в суспільстві»; надає характеристику принципу, пов'язуючи його з ідеями соціальної справедливості, свободи та рівності, без яких неможливо уявити істинний людський розвиток та існування. Конституційний Суд називає справедливість як одну із

основних засад права, яка є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права.

Наведено приклади застосування принципу верховенства права у практиці Верховного Суду України. Судді здійснюють не тільки формальне посилення на принцип верховенства права, а й намагаються аналізувати та розкривати зміст його складових елементів (вимог) у межах конкретної юридичної справи.

Відзначено основні проблеми, які заважають ефективному впровадженню та реалізації принципу верховенства права у судову практику, а саме - відсутність належного нормативного закріплення та офіційного тлумачення; низьку якість законів, законотворчого процесу; надмірну кількість законів з колізіями; низький рівень правосвідомості та правової культури українського суспільства; перебування України на ранньому етапі формування громадянського суспільства.

Зроблено висновки, що верховенство права – це принцип, основний зміст якого полягає у таких аспектах : забезпеченні панування права над політичною владою держави, підпорядкування державних інституцій потребам захисту прав людини та забезпечення їх реалізації, пріоритетність цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави, унеможливлення прояву свавілля державної влади, а також забезпечення дотримання вимог справедливості.

Ключові слова: *принцип верховенства права, судова практика, рішення Європейського Суду з прав людини, Конституційний суд України, Верховний Суд України.*

Анотація. *В статті определено поняття принципу верховенства права в узком и широком смысле. В узком смысле принцип верховенства права понимается как верховенства права над законом, а в широком – как верховенство права над государством, государственным произволом.*

Систематизированы различные подходы к раскрытию содержания принципа верховенства права в национальной и европейской правовой доктрине. Подчеркнуто отсутствие единого общепризнанного понятия принципа «rule of law».

Проанализированы решения Европейского суда по правам человека, акцентировано внимание на интерпретации в них принципа верховенства права. Реализация принципа верховенства права, прежде всего, предусматривает господство неотъемлемых, неотчуждаемых прав и свобод человека над политической властью государства, а также требует качественных законов и соблюдения принципа юридической определенности.

Рассмотрены толкования принципа верховенства права в решениях Конституционного Суда Украины. КСУ подчеркивает, что верховенство права – это, прежде всего, «господство права в обществе»; предоставляет характеристику принципа, связывая его с идеями социальной справедливости, свободы и равенства, без которых невозможно представить истинное человеческое развитие и существование. Конституционный Суд называет справедливость как один из основных принципов права, который является решающим в определении его как регулятора общественных отношений, одним из общечеловеческих измерений права.

Приведены примеры применения принципа верховенства права в практике Верховного Суда Украины. Судьи осуществляют не только формальную ссылку на принцип верховенства права, но и пытаются анализировать и раскрывать содержание составляющих его элементов (требований) в пределах конкретного юридического дела.

Отмечены основные проблемы, которые мешают эффективному внедрению и реализации принципа верховенства права в судебной практике, а именно – отсутствие надлежащего нормативного

закрепления и официального толкования; низкое качество законов, законотворческого процесса; избыточное количество законов с коллизиями; низкий уровень правосознания и правовой культуры украинского общества; пребывание Украины на раннем этапе формирования гражданского общества.

Сделаны выводы, что верховенство права – это принцип, основное содержание которого заключается в следующих аспектах: обеспечении господства права над политической властью государства, подчинении государственных институтов потребностям защиты прав человека и обеспечения их реализации, приоритетность этих прав перед всеми другими ценностями демократического, социального, правового государства, предотвращении проявления произвола государственной власти, а также обеспечении соблюдения требований справедливости.

Ключевые слова: принцип верховенства права, судебная практика, решения Европейского Суда по правам человека, Конституционный Суд Украины, Верховный Суд Украины.

Summary. *The article defines the concept of the principle of the rule of law both in the narrow and broad sense. In the narrow sense, the principle of the rule of law is understood as the rule of law over legislation, and in the broad sense - as the rule of law over the state, state arbitrariness.*

Different approaches to disclosing the content of the principle of the rule of law in national and European legal doctrines are systematized. The lack of a single generally accepted concept of the principle of "rule of law" is emphasized.

The decisions of the European Court of Human Rights are analyzed; attention is focused on their interpretation of the rule of law. The realization of the principle of the rule of law, primarily presupposes the domination of inalienable and inviolable human rights and freedoms over the political power

of the state, and also requires quality laws and observance of the principle of legal certainty.

The interpretation of the principle of the rule of law in the decisions of the Constitutional Court of Ukraine is considered. The CCU emphasizes that the rule of law is first and foremost the "rule of law in society"; characterizes the principle, linking it to the ideas of social justice, freedom and equality, without which it is impossible to imagine true human development and existence. The Constitutional Court calls justice as one of the basic principles of law, which is crucial in defining it as a regulator of social relations, one of the universal dimensions of law.

Examples of application of the rule of law in the practice of the Supreme Court of Ukraine are given. Judges not only make a formal reference to the rule of law, but also try to analyze and disclose the content of its constituent elements (requirements) within a specific legal case.

The main problems that hinder the effective implementation and realization of the rule of law in judicial practice are identified, namely - the lack of proper regulation and official interpretation; low quality of laws and legislative process; excessive number of conflicting laws; low level of legal awareness and legal culture of Ukrainian society, and early stage of civil society development in Ukraine.

It is concluded that the rule of law is a principle whose main content is expressed in the following aspects: ensuring the rule of law over political power; subordination of state institutions to the needs of human rights protection and ensuring their implementation; priority of these rights over all other values of democratic, social, and legal state; preventing the manifestation of arbitrariness of state power, as well as ensuring compliance with the requirements of justice.

Key words: *principle of the rule of law, case law, decisions of the European Court of Human Rights, Constitutional Court of Ukraine, Supreme Court of Ukraine.*

Постановка проблеми. В умовах високої динамічності розвитку суспільства виникають нові засади життя, які повинні підпорядковуватися правовому регулюванню та бути унормовані згідно з принципом верховенства права – поняттям, яке за своїм змістом, проникнуте ідеями справедливості, добросовісності та рівності кожної людини перед законом. Аналіз думок багатьох науковців, визначення Конституційного суду щодо принципу верховенства права має на меті лише рекомендаційний або науковий характер, але ніяк не носить контексту, що повністю розкриває зміст цього поняття як інструментально-процедурного шляху реалізації верховенства права в усіх сферах життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть проблемним аспектам визначення принципу верховенства права та його застосування у судовій практиці було присвячено багато змістовних публікацій В.Авер'янова [4], Т. Бінгема [5], С. Вільнянського, І. Галашин, А. Грубінко, М. Козюбри [2], К. Лісецької, І. Новіцького, О. Петришина [1], П. Рабіновича [3] та ін.

Аналіз наукових публікацій дає можливість стверджувати, що через високу динаміку розвитку суспільних відносин необхідно втілювати принцип верховенства права в усі нормативно-правові приписи та конкретизувати застосування цього принципу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Загальнотеоретична характеристика принципу верховенства права; дослідження застосування його у практиці Європейського суду з прав людини і національних судових інстанцій; визначення перешкод на шляху реалізації принципу верховенства права у правовому житті.

Виклад основного матеріалу. Принцип верховенства права є важливим елементом розбудови правової держави, він виступає своєрідним дороговказом для розвитку сучасного національного правотворення в Україні.

У широкому значенні поняття «верховенство права» являє собою принцип правової організації державної влади в суспільстві, тобто у значенні «верховенства права над державою, державним свавіллям». Натомість, у вузькому значенні – це співвідношення однорідних правових категорій, а саме права та закону в системі регулювання суспільних відносин, їх ролі та місця в забезпеченні правопорядку, тобто у значенні «верховенства права над законом», «верховенство права в системі нормативних актів». Саме на такий підхід спрямована орієнтація ст. 8 Конституції України, яка закріплює визнання і дію принципу верховенства права та роз'яснює його зміст: а) як найвищу юридичну силу Конституції України, яка передбачає, що закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; б) як пряму дію норм Основного Закону країни, що передбачає гарантування звернення до суду для захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України [1, с. 24-25].

Слід зазначити, що до сьогодні в Україні не існує загальновизнаного підходу до розуміння принципу «rule of law». Проаналізуємо деякі підходи до розкриття змісту принципу верховенства права в національній та європейській правовій доктрині.

М. Козюбра наголошує на тому, що надзвичайна складність і багатогранність цього поняття робить безперспективною будь-яку спробу дати якесь універсальне визначення принципу верховенства права, придатне на всі випадки життя. У понятті верховенства права переплітаються правові та політичні, культурні й етичні мотиви, внутрішньодержавні та міжнародні, національні, цивілізаційні й

загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра і справедливості, досягнення правової теорії та практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд... Усе це робить цю категорію досить динамічною, що не дає змоги втиснути її в рамки будь-якої юридичної дефініції [2, с.7].

П. Рабінович стверджує, що верховенство права — це, по-перше, не стільки верховенство, так би мовити, статичних, «природних» прав людини, скільки їх реалізація, узгоджена з такими ж правами інших індивідів, людських спільнот, об'єднань й усього суспільства; а по-друге, реалізація не тільки таких прав, а й «природних» обов'язків [3, с.20].

В. Авер'янов зазначає, що верховенство права доцільно тлумачити як принцип функціонування держави, який означає забезпечення: по-перше, пріоритетності прав людини перед будь-якими іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави; по-друге, безумовного підпорядкування діяльності усіх без винятку державних інституцій та посадових осіб вимогам реалізації та захисту вказаних прав [4, с. 72-73].

Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово акцентував увагу на ситуативності змістовної інтерпретації принципу верховенства права, традиційно уникаючи такого визначення, яке доцільно було б поширити на всі без винятку життєві обставини [5, с. 210-220].

У зарубіжних джерелах наголошується, що верховенство права — це юридичне обмеження держави, яке виступає повною протилежністю свавільному правлінню.

Т. Бінгем характеризує такі елементи верховенства права: 1). закон повинен бути доступним та, наскільки це можливо, зрозумілим, ясним і передбачуваним; 2). питання юридичного права та юридичної відповідальності зазвичай мають вирішуватися шляхом правозастосування, а не на підставі вільного розсуду; 3). законодавство країни має застосовуватись до всіх однаково, за винятком випадків, коли різні об'єктивні умови слугують достатнім виправданням для диференціації; 4).

законодавство повинне забезпечувати належний захист фундаментальних прав людини; 5). мають бути забезпечені засоби для вирішення спорів, якщо сторони не можуть дійти до консенсусу самотійно у судовому порядку без зайвих витрат або невиправданих затримок; 6). міністри та державні службовці всіх рівнів повинні здійснювати надані їм повноваження розумно, добросовісно, виключно для тих цілей, для яких ці повноваження надавались, та без перевищення меж наданих повноважень; 7). судові процедури, що встановлюються державою, мають бути справедливими; 8). держава зобов'язана виконувати свої зобов'язання у рамках міжнародного права, які походять з договору або з міжнародного звичаю та усталеної практики, що регулюють поведінку держав [6]. Визначення принципу верховенства права та його складових, надане Т. Бінгемом, було визнано Венеціанською комісією в Доповіді про верховенство права (березень 2011 року) таким, що "найкраще охоплює головні елементи поняття "верховенство права".

Доцільно згадати, що Конституційний Суд України у рішенні № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року (у справі про призначення судом більш м'якого покарання) дійшов такого висновку щодо тлумачення принципу верховенства права: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [7].

Відповідно, КСУ у вище наведеному тлумаченні підкреслює, що верховенство права – це, перш за все «панування права в суспільстві»; надає характеристику принципу, пов'язуючи його з ідеями соціальної справедливості, свободи та рівності, без яких неможливо уявити істинний людський розвиток та існування. Попри вищесказане, Конституційний Суд визначає справедливість, як одну із основних засад права, яка є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Також, Конституційний Суд наголошує, що згідно з статтею 8 ч. 1 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Посилаючись на зміст статті 8 Конституції України та практику Конституційного Суду України, принцип верховенства права потрібно розуміти як явище, яке забезпечить контроль над використанням влади державою та захисту громадянина від сваволі з боку державної влади. З цього випливає, що верховенство права відіграє захисну функцію, тим самим забезпечуючи громадянина від спекуляції органами державної влади використання свого становища, як засобу впливу на суспільство, тобто суб'єкт правовідносин може неупереджено розраховувати на принцип верховенства права, як регулятора відносин між звичайним громадянином та органами державної влади.

Також, ми можемо спостерігати, що Конституційний Суд визначає основну мету принципу верховенства права, а саме судді розглядають цей принцип в ролі контролера та обмежувача державної влади над людиною, у забезпеченні від довільного втручання держави та її органів у певні сфери життєдіяльності людини. Таким чином, ми можемо спостерігати, що Конституційний Суд трактує принцип верховенства права як принцип неупередженості, вивисує право як соціальний регулятор суспільних відносин та пояснює верховенство права, як нормативно-правовий ідеал, до якого має прагнути кожна правова система.

На нашу думку, верховенство права – це принцип, основний зміст(сенс) якого полягає у таких аспектах : забезпеченні панування права над політичною владою держави, підпорядкування державних інституцій потребам захисту прав людини та забезпечення їх реалізації, пріоритетність цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави, унеможливлення прояву свавілля державної влади, а також забезпечення дотримання вимог справедливості.

Наведемо приклади з судової практики Європейського суду з прав людини та Верховного Суду України.

Так, у справі «Совтрансавто-Холдинг проти України» (рішення від 25 липня 2002 року) ЄСПЛ констатував порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції права на справедливий і відкритий розгляд справи безстороннім та неупередженим судом, що є у свою чергу однією з вимог верховенства права [8]. Рішення у цій справі має надзвичайно актуальне значення та вплив на розвиток судової влади в Україні. Як відомо, судова гілка влади у державі є гарантом справедливості. Їй належить завдання бути незалежною та безсторонньою у своїх рішеннях відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції. Незалежність означає, що судова влада є вільною від будь-якого зовнішнього тиску і не контролюється іншими гілками влади. Судова гілка влади не повинна зазнавати політичного впливу чи маніпуляції з боку державного апарату, а також діяти виключно на підставі закону, а не відповідно до політичної доцільності. Безсторонність означає, що судова гілка влади не видається упередженою щодо результату справи. Повинно бути забезпечено обов'язкове дотримання принципу «*res judicata pro veritate habetur!*» («судове рішення визнається за істину»). Відповідно до цього принципу, остаточне судове рішення повинно виконуватися, заслуговувати поваги та загалом не може бути переглянуте, винятково у випадках виправлення судових помилок та недоліків.

Як зазначалося вище, верховенство права передбачає панування невід'ємних, невідчужуваних прав і свобод людини над політичною владою держави. У рішенні від 29 березня 2005 року у справі «Українська прес-група проти України» ЄСПЛ наголошує, що порушено ст. 10 Конвенції «Право на свободу вираження поглядів» та водночас дотримання прав людини, як складовий елемент принципу [9]. ЄСПЛ було встановлено порушення Україною права на свободу слова у зв'язку з існуванням структурних проблем, що вимагають у свою чергу змін у законодавстві та судовій практиці. Реалізація цього рішення у сучасному, демократичному суспільстві є дієвим способом захисту та водночас можливістю журналістів відкрито, без будь-якого обмежувального бар'єру піддавати критиці чи навпаки прихильно ставляться до дій державних органів влади та їх посадових осіб.

Принцип верховенства права у рішеннях ЄСПЛ щодо України стосується вимог «якості» закону та юридичної визначеності. Зазначене підтверджується наступними судовими рішеннями.

У рішенні від 3 жовтня 2013 року у справі «Щокін проти України» ЄСПЛ зазначив, що «верховенство права, один із основоположних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції (п.50); спосіб в який тлумачиться і застосовується національне законодавство повинен відповідати «якості закону», вимагаючи, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні (п.51); відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення..., порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника. (п.56) [10].

У рішенні від 10 грудня 2009 року у справі «Михайлюк та Петров проти України» підкреслено таке: «Суд нагадує, що вираз «згідно із

законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права»(п.25) [11].

У справі «Новік проти України» (рішення від 18 грудня 2008 року) ЄСПЛ зробив висновок: «слід зазначити, що коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні – для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (п.19) [12].

У справі «Христов проти України» (рішення від 19 лютого 2009 р.) ЄСПЛ акцентує увагу на ефективному доступі до правосуддя представленого незалежними та безсторонніми судами, як одній з вимог верховенства права. «Суд повторює, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, слід тлумачити в контексті преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складову частину спільної спадщини Договірних держав.(п.33) [13].

Застосування принципу верховенства права підтверджено і практикою Верховного Суду України.

У Постанові від 04 квітня 2018 року у справі № 212/2362/16-ц Верховний Суд України звертає увагу та здійснює посилання на принцип верховенства права: «Тлумачення частини другої статті 1168 ЦК України свідчить, що до суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок

смерті, відносяться діти потерпілого. В частині другій статті 1168 ЦК України не деталізуються, що до них належать зачаті, але не народжені діти потерпілого. Проте, з урахуванням справедливості та розумності (статті 3 ЦК України), до суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті потерпілого, потрібно віднести зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого. Протилежний висновок ставив би в нерівне положення зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого, стосовно дітей, народжених на час смерті потерпілого, і суперечив принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України)» [14].

Також, у Постанові Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 461/11814/14-ц Верховний Суд України посилається на принцип таким чином: «Колегія суддів не погоджується із висновками судів в частині визначення розміру відшкодування моральної шкоди, оскільки цей розмір не відповідає верховенству права, вимогам розумності і справедливості. У зв'язку із цим враховуючи верховенство права, засади розумності і справедливості, обставини справи, колегія суддів вважає, що розмір компенсації моральної шкоди слід збільшити до 200 000 грн» [15].

Визначення добросовісності як складового елемента принципу верховенства права можна зустріти у Постанові Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 449/1154/14, яка містить правову позицію щодо захисту добросовісного іпотекодержателя. Відповідно до цієї постанови: «Добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК) - це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення... Банк, як добросовісний іпотекодержатель, який поклався на дані реєстру прав на нерухомість, про те, що ОСОБА_9 був одноособовим власником житлового будинку, і тому уклав договір іпотеки. В такій ситуації відмова

у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки суперечить захисту інтересів добросовісного іпотекодержателя» [16].

Сьогодні судді активно застосовують у своїй практиці наведений принцип, і в багатьох своїх рішеннях не здійснюють виключно формальне посилення на нього, яке по суті жодним чином не впливає на вирішення справи, натомість намагаються аналізувати та розкривати зміст складових елементів(вимог) у межах конкретної юридичної справи.

Варто відзначити основні проблеми, які заважають офіційному розумінню, ефективному впровадженню та реалізації принципу верховенства права у судову практику. Серед них можна виділити: відсутність належного нормативного закріплення та офіційного тлумачення; низьку якість законів, законотворчого процесу; надмірну кількість законів з колізіями; низький рівень правосвідомості та правової культури українського суспільства, його політичної еліти; перебування України на ранньому етапі формування громадянського суспільства.

Таким чином, проблема реалізації принципу верховенства права у судовій сфері може бути вирішена внаслідок проведення комплексної правової реформи, яка включає призначення на посади незалежних, непідкупних, компетентних суддів; розширення юрисдикції судової влади; відсутність зовнішнього тиску, контролю з боку інших гілок влади. Судові рішення, які містять посилення на верховенство права за змістом повинні утверджувати права людини й закріпити довіру до судів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Верховенство права як невідокремний елемент системи суспільних цінностей повинно системно досліджуватися та знайти свій прояв у всіх сферах життя, як принцип, який буде гарантувати верховенство закону в соціумі та забезпечить довіру народу до державних органів влади як непорушного гаранта виконання своїх обов'язків та унеможливить прийняття помилкового рішення при розгляді

справи судовими інстанціями. Принцип верховенства права, який належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів, повинен гарантувати панування справедливості та рівності серед суспільства і таким чином визначати конституційний лад держави, виступаючи у такий спосіб регулятором відносин між державними органами влади та суспільством.

Література

1. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. №3. С. 24–35.
2. Козюбра М. Верховенство права: українські реалії та перспективи. *Право України*. 2010. №3. С. 6–18.
3. Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). *Право України*. 2010. №3. С. 19–23.
4. Авер'янов В. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практика реалізації. *Право України*. 2010. №3. С. 72–79.
5. Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького суду та Конституційного Суду України. *Українське право*. 2006. № 1.
6. Бінгем Т. Верховенство права. URL: <http://legalitas.com.ua/ua/ukr-t-bin%D2%91em-verhovenstvo-prava/>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975

8. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Совтрансавто-Холдинг проти України»: від 25 липня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text
9. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Українська прес-група проти України»: від 29 березня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382#Text
10. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Щокін проти України»: від 3 жовтня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text
11. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Михайлюк та Петров проти України»: від 10 грудня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text
12. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Новік проти України»: від 18 грудня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text
13. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Христов проти України»: від 19 лютого 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text
14. Постанова Верховного Суду України, справа № 212/2362/16-ц: від 04 квітня 2018 р. URL: https://zakon.cc/court/document/read/73408624_f19613f8
15. Постанова Верховного Суду України, справа № 461/11814/14-ц: від 19 вересня 2018 р. URL: https://protocol.ua/ua/postanova ktss vp vid 19 09 2018 roku u spravi_161_11814_14 ts/
16. Постанова Верховного Суду України, справа № 449/1154/14: від 16 травня 2018 р. URL: <https://verdictum.ligakon.net/document/74536892>

References

1. Petryshyn O. The rule of law in the system of legal regulation of social relations. *Law of Ukraine*. 2010. № 3. P. 24–35.
2. Koziubra M. The rule of law: Ukrainian realities and prospects. *Law of Ukraine*. 2010. № 3. P. 6–18.
3. Rabinovych P. The rule of law as a socio-natural phenomenon (Outlines of the ideal). *Law of Ukraine*. 2010. № 3. P. 19–23.
4. Averianov V. The principle of the rule of law in the executive branch: Theory and practice of implementation. *Law of Ukraine*. 2010. № 3. P. 72–79.
5. Rabinovych P. The rule of law in the interpretation of the Strasbourg Court and the Constitutional Court of Ukraine. *Ukrainian law*. 2006. № 1.
6. Bingham T. Rule of law. URL: <http://legalitas.com.ua/ua/ukr-t-bin%D2%91em-verxovenstvo-prava/>
7. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine regarding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the provisions of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine (case on imposition of a milder punishment by a court) of November 2, 2004 № 15- пп/2004. *Journal of laws of Ukraine*. 2004. № 45. Art. 2975
8. Judgment of the European Court of Human Rights, "Sovtransavto-Holding v. Ukraine" case: July 25, 2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text
9. Judgment of the European Court of Human Rights, "Ukrainian Press Group v. Ukraine" case: March 29, 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_382#Text
10. Judgment of the European Court of Human Rights, "Shchokin v. Ukraine" case: dated October 3, 2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text

11. Judgment of the European Court of Human Rights, "Mykhailiuk and Petrov v. Ukraine" case: dated December 10, 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text
12. Decision of the European Court of Human Rights, "Novik v. Ukraine" case: dated December 18, 2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text
13. Judgment of the European Court of Human Rights, "Christ v. Ukraine" case: dated February 19, 2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text
14. Resolution of the Supreme Court of Ukraine, case № 212/2362/16-П : dated April 4, 2018. URL: https://zakon.cc/court/document/read/73408624_f19613f8
15. Resolution of the Supreme Court of Ukraine, case № 461/11814/14-ts: dated September 19, 2018. URL: https://protocol.ua/ua/postanova ktss vp vid 19 09 2018 roku u spravi_161_11814_14_ts/
16. Resolution of the Supreme Court of Ukraine, case № 449/1154/14: dated May 16, 2018. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74536892>